

dr hab. Jadwiga Maszewska, prof. UŁ

Zakład Literatury Amerykańskiej

Uniwersytet Łódzki

Recenzja dorobku naukowego oraz osiągnięcia naukowego *Red Bird, Red Power. The Life and Legacy of Zitkala-Sa* przedstawionego we wniosku dr Tadeusza (Tadzia, Teda) Lewandowskiego o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego

Przedłożony przez Doktora Tadeusza Lewandowskiego wniosek o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego wskazuje książkę *Red Bird, Red Power. The Life and Legacy of Zitkala-Sa*, poświęconą indiańskiej pisarce i aktywistce z I połowy XX wieku, jako osiągnięcie badawcze. Ta krytyczna biografia Zitkala-Sa, której prawdziwe nazwisko brzmiało Gertrude Simmons Bonnin, ukazała się w 2016 roku w Stanach Zjednoczonych nakładem wydawnictwa University of Oklahoma Press, znanego z publikowania pozycji naukowych dotyczących literatury i kultury amerykańskich Indian. University of Oklahoma Press wydało, między innymi, pionierską *American Indian Literature: An Anthology* pod redakcją Alana Velie (1979) czy cenione do dziś opracowanie Louisa Owena *Other Destinies. Understanding the American Indian Novel* (1992). Jak dowiadujemy się z obwoluty *Red Bird, Red Power*, książka Tadeusza Lewandowskiego zyskała uznanie Profesor Lavonne Brown Ruoff, jednego z największych obecnie autorytetów w zakresie badań nad kulturą i literaturą amerykańskich Indian.

Na dorobek naukowy Habilitanta składają się ponadto dwie monografie: *A Polish Student's Handbook for Raising Language Awareness through Attention to Interlingual Errors* oraz *Dwight Macdonald on Culture: The Happy Warrior of the Mind, Reconsidered*,

dziewięć artykułów naukowych oraz dziesięć rozdziałów w pracach zbiorowych. Zainteresowania naukowe Doktora Lewandowskiego są zróżnicowane. Oprócz literatury i kultury indiańskiej, zajmuje się on także amerykańską kulturą masową oraz nauczaniem języka angielskiego w Polsce. Godna uznania jest jego bogata działalność naukowa. Pomiędzy rokiem 2009, kiedy uzyskał stopień doktora a bieżącym 2016, dr Lewandowski wystąpił na szesnastu konferencjach naukowych w Polsce, Czechach, Hiszpanii, Francji, Austrii i Słowenii. Ponadto, w tym okresie wydał publikacje (wykaz w załączniku nr 5 do wniosku), które ukazały się nie tylko w Polsce, ale także za granicą zaświadczać o obecności Habilitanta w gronie zarówno krajowych jak i europejskich amerykańistów. W październiku br. Tadeusz Lewandowski gościł z wykładem na temat Zitkali-Sa na Uniwersytecie Łódzkim, a na początku listopada słyszałam jego wypowiedź w programie trzecim Polskiego Radia w związku z wyborami prezydenckimi w U.S.A.

Podsumowując prezentację sylwetki Habilitanta, pragnę podkreślić, że wydaje się on być w pełni dojrzałym, samodzielnym amerykańistą poszukującym nie tylko oryginalnych tematów badawczych, ale także nowatorskich podejść do zagadnień wcześniej już opracowanych. Jako krytyk literacki i komentator kultury, nie boi się proponować ocen i stanowisk mogących wzbudzać kontrowersje. Zarówno Zitkala-Sa jak i Dwight Macdonald, amerykański krytyk kultury, któremu poświęcona jest książka Lewandowskiego *Dwight Macdonald on Culture*, postacie złożone i kontrowersyjne, ukazane zostały przez Habilitanta bez uproszczeń. Twórczość naukowa Doktora Lewandowskiego wydaje się wpisywać w coraz bardziej widoczne w dzisiejszym literaturoznawstwie tendencje do opierania się na dociekliwych badaniach archiwalnych raczej niż na dotąd tak modnych teoriach wywodzących się z okresu postmodernizmu. Spis zbiorów archiwalnych, do których dotarł Habilitant (str. 255) jest imponujący. Najprawdopodobniej niektóre z nich, jak *Carlos Montezuma Papers* z Wisconsin Historical Society w Madison nie były wcześniej

opracowywane. Badanie tych dokumentów pozwoliło Habilitantowi nie tylko rzucić światło na relacje Zitkali-Sa z białymi Amerykanami, z którymi jej kontakty były czasem dwuznacznie oceniane, ale także prześledzić z dużą dokładnością jej życie osobiste i przedstawić konflikty rodzinne. Aby wnieść nieco humoru do swojej recenzji, z całym szacunkiem i uznaniem dla Habilitanta, pozwolę sobie zauważyć, że czytając jego książkę, natrafiłam tylko na jeden moment z życia Zitkali-Sa, który nie został przez niego udokumentowany. W 1901 roku Gertrude Simmons, jak się jeszcze wówczas nazywała, spotkała się w Chicago z pretendującym do jej ręki lekarzem pochodzenia indiańskiego, Carlosem Montezumą. Montezuma wyszedł po nią na dworzec kolejowy i przywitał się z nią. „What happener next is open to speculation,” pisze pan Doktor Lewandowski w następnym zdaniu (str 55).

Przechodząc do oceny osiągnięcia naukowego dr Tadeusza Lewandowskiego, chcę się przez moment skupić na postaci Gerturde Simmons Bonnin, znanej dzisiaj jako Zitkala-Sa, (Czerwony Ptak), której twórczość literacką oraz działalność społeczną i polityczną Habilitant analizuje w swojej książce. Dokładna data urodzenia Gertrude Simmons nie jest znana, ale według informacji, do których dotarł pan Lewandowski, wydarzenie to miało miejsce zimą z 1875 na 1876 rok. Była córką Indianki Tate I Yohin (*Reaches for the Wind, or Every Wind*), co można przetłumaczyć jako (Sięga po Wiatr lub Każdy Wiatr), pochodzącą z plemienia Yankton wchodzącego w skład wielkiego Narodu Siouxów, oraz jej trzeciego męża, Francuza, prawdopodobnie łowcy skór, niejakiego Falkera. Ponieważ ojciec dziecka szybko zniknął bez śladu, matka nadała dziewczynce nazwisko swego zmarłego drugiego męża, Johna Haystingsa Simmonsa. W 1902 roku Gertrude Bonnin poślubiła Indianina z rezerwatu Yankton, Raymonda Bonnina, zaś pseudonim Zitkala-Sa przybrała, kiedy zaczęła publikować teksty o tematyce indiańskiej w prestiżowych amerykańskich czasopismach. Podane powyżej informacje, zaczerpnięte z książki *Red Bird, Red Power* przywołuję, żeby jeszcze raz

podkreślić, z jaką pieczołowitością Habilitant musiał zbierać informacje na temat Zitkali-Sa i z jakim zaangażowaniem o niej pisze. Gertrude Simmons Bonnin obecna jest w literaturze i kulturze amerykańskiej od początku XX wieku. Jej pierwsze utwory prozatorskie, na wół autobiograficzne, „Impressions of an Indian Childhood,” „The School Days of an Indian Girl” i “An Indian Teacher among Indians” ukazały się w istniejącym do dziś ważnym kulturotwórczym amerykańskim czasopiśmie *The Atlantic Monthly*. Ich wiodącym tematem są doświadczenia autorki jako uczennicy w prowadzonych przez białych Amerykanów szkołach z internatem, gdzie indiańskie dzieci poddawane były akulturacji. W wieku ośmiu lat Gertrude Simmons, przekonana przez misjonarzy o wyższości kultury anglo-amerykańskiej nad indiańską wyjechała, jak wiele dzieci z rezerwatów, do odległej szkoły w Wabash w stanie Indiana, White’s Manual Labor Institute, a następnie uczyła się w innych szkołach, położonych coraz dalej na wschód, coraz dalej od indiańskich rezerwatów i jej rodzimej kultury. Była także uczennicą w najbardziej znanej szkole dla Indian, Carlisle Indian Industrial School w Pensylwanii. Nauczyła się języka angielskiego, poznała zasady wiary chrześcijańskiej i podstawy amerykańskiej ideologii postępu oraz reguły życia społecznego w USA. Znajomość angielskiego oraz talent literacki umożliwiły jej ukazanie, w utworach skierowanych do białych Amerykanów, brutalnych i upokarzających praktyk stosowanych w procesie akulturacji Indian. Dzięki swej wrażliwości potrafiła także przedstawić bolesne przeżycia szkolne, jakie były udziałem jej samej i jej pokolenia.

W kolejnych latach, nakładem nowojorskiego wydawnictwa Penguin ukazały się opracowane przez Gertrude Simmons Bonnin opowieści i legendy indiańskie, *Old Indian Legends*, przeznaczone jako lektura dla młodzieży. Jak słusznie zauważa Habilitant (str. 37), na przełomie XIX i XX wieku amerykańscy Indianie byli już tak bliscy unicestwienia, że przepojone nostalgią przygodowe opowiadania o nich nikomu już nie zagrażały. Poza tym, zarówno w Stanach Zjednoczonych jak i w Europie zapanowała wówczas moda na

egzotycznych amerykańskich Indian, o czym świadczy popularność objeżdżającego liczne kraje widowiska Buffalo Bill Cody Show.

Pan Doktor Lewandowski nie ogranicza się jednakże do omawiania twórczości literackiej Zitkali-Sa. Ukazuje także proces jej kształtowania się jako działaczki indiańskiej na skalę ogólnonarodową, opisując jej pracę w licznych organizacjach na rzecz Indian, w tym w założonym przez nią National Council of American Indians. Przez ostatnią dekadę życia Gertrude Bonnin mieszkała w Waszyngtonie, gdzie starała się wywierać wpływ na polityków amerykańskich w kwestiach dotyczących Indian, choć jej działalność nie zawsze spotykała się ze zrozumieniem samych Indian.

Panu Doktorowi Lewandowskiemu udało się przedstawić Zitkałę-Sa w jej ogromnej złożoności, jako kobietę o różnych, czasem przeciwstawnych sobie dążeniach. Gertrude Bonnin walczyła o stworzenie dla Indian lepszych warunków życia. Odegrała istotną rolę w staraniach o nadanie Indianom amerykańskiego obywatelstwa, co nastąpiło dopiero w 1924 roku. Jednocześnie, świadoma korzyści płynących z dostępu do edukacji i ogólnie rozumianego postępu, tak cenionego w tamtych czasach, Zitkala-Sa chciała ustrzec Indian przed ingerencją anglo-amerykańskiej kultury oraz wiary chrześcijańskiej w ich życie i uchronić ich przed wyzyskiem ze strony białych Amerykanów.

Pisząc biografię Zitkali-Sa, Lewandowski ukazuje ciągłość walki Indian o prawo do godnego życia w Stanach Zjednoczonych i dowodzi, że Zitkala-Sa była prekursorką tej walki, kontynuowanej na znacznie szerszą skalę w II połowie XX wieku na fali ogólnonarodowego amerykańskiego ruchu na rzecz równego dostępu do praw obywatelskich.

Mam dwie uwagi krytyczne odnośnie książki *Red Bird, Red Power*. Mimo iż zwrot Red Power pojawia się już w tytule książki i jest w niej wielokrotnie używany – tymi słowami kończy się też cały tekst -- nie znalazłam w tekście wyjaśnienia, czym jest/był Red Power.

Znaczenie tej nazwy jest z pewnością oczywiste dla znawców tematyki indiańskiej w Stanach Zjednoczonych, ale dla innych czytelników książki Doktora Lewandowskiego może ono nie być jasne.

Książka pana Lewandowskiego jest bardzo starannie opracowana i wydana. Jest w niej około 80 stron przypisów, posiada indeks, zdobią ją przepiękne zdjęcia urodziwej Zitkali-Sa, do których pozowała najbardziej znanym amerykańskim fotografkom i fotografom. Jedno z tych zdjęć, niezwykle nastrojowe, umieszczone jest na obwolucie książki. Mnie zabrakło jedynie spisu skrótów używanych w książce. Są to na ogół skróty nazw organizacji, swego czasu dość wpływowych, ale dzisiaj nieco zapomnianych. Spis skrótów ułatwiłby zrozumienie takiego zdania jak: "Zitkala-Sa articulated many of the same goals, or very similar ones, in *Americanize the First American*, her articles for the *American Indian Magazine*, and her concrete activism under the auspices of the SAI, GWFC, AIDA, and NCAI" (str.192).

W dorobku naukowym Doktora Lewandowskiego na szczególne uznanie zasługuje książka *Dwight Macdonald on Culture: The Happy Warrior of the Mind, Reconsidered* opublikowana przez wydawnictwo Peter Lang. Podobnie jak w przypadku książki o Zitkali-Sa, Autor przywołuje w niej nieco zapomnianą, ale wciąż ważną dla amerykańskiej kultury postać i dokonuje jej ponownej oceny. Idee Dwighta Macdonalda, obrońcy kultury „wysokiej,” elitarnej są szczególnie warte przybliżenia dzisiejszemu czytelnikowi, otoczonemu zewsząd masową kulturą popularną.

Spośród artykułów autorstwa Tomasza Lewandowskiego, jakie otrzymałam wraz z wnioskiem habilitacyjnym, ze względu na moje własne zainteresowania amerykańskim Południem, z największą uwagą przeczytałam „Lily-White Belles and Bellies: The Racial Politics of Dream and Sexual Fantasy in William Styron's *The Confessions of Nat Turner*” z

tomu *Dreams* pod redakcją Ilony Dobosiewicz i Jacka Gutorowa. Mamy tu znowu do czynienia ze wzbudzającymi skrajne reakcje postaciami: Natem Turnerem, tytułowym bohaterem powieści Williama Storona *The Confessions of Nat Turner* oraz samym Williamem Styronem, którego powieść była bardzo żywiołowo i emocjonalnie ocenianą zarówno przez białych jak i czarnych czytelników. Po raz kolejny Habilitant podejmuje się nowej oceny kontrowersyjnego dzieła. Artykuł zawiera być może zbyt długie streszczenie powieści Styrona, ale odczytuję to jako jeszcze jedną próbę ze strony Habilitanta udzielenia głosu tym, którzy nie zostali w przeszłości dobrze zrozumiani, i zasługują na ponowne wysłuchanie.

Zamieszczone we wniosku habilitacyjnym informacje dotyczące Doktora Tadeusza Lewandowskiego jako nauczyciela akademickiego wskazują, że ma on bogate doświadczenie dydaktyczne, zdobyte zarówno w Polsce jak i w Stanach Zjednoczonych. Również jego działalność organizacyjna, a także udział w promowaniu Uniwersytetu Opolskiego wydają się spełniać wszelkie oczekiwania wobec samodzielnych pracowników nauki w Polsce.

Jestem zdania, że dr Tadeusz Lewandowski spełnia wszystkie warunki ustawowo stawiane kandydatom do stopnia doktora habilitowanego i wnoszę o dopuszczenie go do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Łódź, 24.11.2016 r.